

AGNIESZKA GUT
Szczecin

**RECEPCJA NIEMIECKIEJ HERALDYKI SAMORZĄDOWEJ
WE WSPÓŁCZESNYCH HERBACH POWIATÓW ZACHODNIOPOMORSKICH**

Słowa kluczowe: heraldyka, herby powiatowe, Pomorze Zachodnie.
Keywords: heraldry, coats of arms of counties, Western Pomerania.

Początki heraldyki powiatowej na obszarze obecnego województwa zachodniopomorskiego przypadają na koniec lat dwudziestych XX w.¹ i wpisują ją tym samym w nurt powstającej wówczas i rozwijającej się pruskiej heraldyki samorządowej. Zmiana przynależności państwowej Pomorza Zachodniego, a przede wszystkim związana z tym zmiana zasiedlającej ten teren ludności, jaka nastąpiła po drugiej wojnie światowej, spowodowały, że nie można tu oczywiście mówić o prostej kontynuacji heraldycznych tradycji okresu przedwojennego. Kwestię powojennej heraldyki powiatowej na Pomorzu Zachodnim skomplikowała również likwidacja jednostek administracji powiatowej w 1975 r., a także niechęć PRL-u do heraldyki jako takiej. Odrodzenie herbów powiatowych wiąże się w Zachodniopomorskiem, podobnie jak w innych regionach Rzeczypospolitej, z ustawą z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, na mocy której przy-

¹ A. Gut, *Herby powiatów i gmin w prowincji Pomorze w okresie międzywojennym*, Szczecin 2005, s. 22; eadem, *Heraldyka powiatowa w prowincji Pomorze w okresie międzywojennym. Zarys problemu*, w: *Historia lux veritatis. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Z. Chmielewskiemu z okazji 60. rocznicy urodzin*, red. R. Gaziński, A. Gut, Szczecin 2002, s. 143–162.

znano radom powiatowym prawo do podejmowania uchwał w sprawie herbu i flagi powiatu².

Nowe herby samorządowe – w myśl ustawodawstwa – powinny być tworzone w zgodzie z zasadami heraldyki i z miejscową tradycją. W wypadku województwa zachodniopomorskiego okazało się, że można nawiązać do godeł używanych na tym obszarze w okresie międzywojennym. Ze względów historycznych skala tego zjawiska nie była zbyt wielka, jednak warto mu się przyjrzeć i podjąć próbę pokazania sposobów recepcji przedwojennej niemieckiej heraldyki powiatowej. Podstawę do opracowania tego zagadnienia stanowią materiały przesłane przez rady powiatowe do Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Szczecińskiego w odpowiedzi na ankietę dotyczącą heraldyki samorządowej, rozpisaną w maju 2004 r.³, zasoby internetowe oraz artykuły prasowe związane z omawianą tematyką⁴.

W okresie przedwojennym własne herby miało 16 z osiemnastu powiatów istniejących wówczas na terenie obecnego województwa zachodniopomorskiego. Jedynie powiat szadzki i drawski nie podjęły starań o urzędowe zatwierdzenie istniejących już projektów⁵. Obecne województwo zachodniopomorskie obejmuje również 18 powiatów, których nazwy nawiązują w większości do nazw niemieckich jednostek samorządowych, chociaż ich granice rzadko pokrywają się z granicami sprzed 1945 r. Proces tworzenia się współczesnych zachodniopomorskich herbów powiatowych został już właściwie zakończony, a zamknął się w latach 1999–2009. Największe nasilenie prac przypadło na początkowe

² W problematykę współczesnej polskiej heraldyki samorządowej wprowadza praca zbiorowa pt. *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.

³ Spośród powiatów na ankietę nie odpowiedziały: Goleniów, Gryfice, Koszalin i Wałcz oraz Kamień Pomorski i Kołobrzeg, które w owym czasie herbów jeszcze nie miały.

⁴ Jedynym opracowaniem współczesnej zachodniopomorskiej heraldyki samorządowej o charakterze naukowym jest artykuł: S.Z. Kempisty, *Herby powiatu koszalińskiego*, „Przegląd Zachodniopomorski” (dalej PZP) 2003, z. 3, s. 45–69. Zarys zachodniopomorskiej heraldyki powiatowej do 2000 r. daje także W. Strzyżewski, *Specyfika symboliki herbów powiatów i województw Polski Zachodniej*, w: *Współczesna heraldyka...*, s. 162–163.

⁵ A. Gut, *Herby powiatów i gmin...*, s. 62 (odnośnie do Drawska). W wypadku Stargardu urzędowej procedury zatwierdzenia nie przeprowadzono z powodów finansowych. Zob. E. Günther, *Wappen und Flaggen der Kreise und Kreisstädte in Pommern. Präsentation zum 9. Deutschen und 1. Tschechisch-Deutschen Vexillologentreffen am 9. und 10. September 2000 in Usti nad Labem*, s. 102–103 (maszynopis).

lata tego okresu. Do końca 2001 r. herby uchwalilo już bowiem 13 powiatów⁶. W kolejnych latach brak insygnium uzupełniły pozostałe powiaty⁷, a jako ostatni wprowadził herb powiat walecki (2009)⁸.

Spośród współczesnych polskich powiatów do przedwojennej tradycji nawiązują jednak jedynie herby sześciu: pyrzyckiego, choszczeńskiego, myśliborskiego, łobeskiego, świdwińskiego i szczecineckiego. Pozostałe herby powiatowe powstały według zupełnie nowych pomysłów, co, jak się wydaje, wynikało przede wszystkim z niewiedzy ich projektodawców o istnieniu dawnych insygnów powiatowych. Warto jednak od razu podkreślić, że nie wszystkie przedwojenne herby powiatowe były na tyle poprawne, by wyrażać jakiś szczególny upór w ich dalszym wykorzystywaniu⁹.

Sięganie do tradycji heraldycznej na ziemiach województwa zachodniopomorskiego odbywało się przede wszystkim dwiema drogami. Pierwszym sposo-

⁶ Uchwała nr VIII/53/99 Rady Powiatu Pyrzyckiego z dnia 29 czerwca 1999 r. w sprawie ustanowienia herbu Powiatu Pyrzyckiego; Uchwała nr VII/52/99 Rady Powiatu Polickiego z dnia 14 września 1999 r. w sprawie ustanowienia herbu i flagi Powiatu Polickiego oraz zasad ich stosowania; Uchwała nr IX/65/99 Rady Powiatu w Szczecinku z dnia 4 listopada 1999 r. w sprawie herbu i flagi Powiatu Szczecineckiego; Uchwała nr VIII/68/99 z dnia 2 lipca 1999 r. (na podst. strony internetowej: <http://spow.goleniow.ibip.pl/public/?id=99394> [dostęp 27.08.2007]); Uchwała nr XIV/82/2000 Rady Powiatu Gryfickiego z dnia 15 lutego 2000 r. w sprawie uchwalenia herbu i flagi Powiatu Gryfickiego; Uchwała nr XVI/145/2000 Rady Powiatu w Stargardzie Szczecińskim w sprawie ustalenia herbu Powiatu Stargardzkiego; Uchwała nr XIII/79/2000 Rady Powiatu w Choszcznie z dnia 29 czerwca 2000 r. w sprawie herbu, barw, flagi i pieczęci: Rady Powiatu w Choszcznie oraz Starosty Choszczeńskiego; Uchwała nr XX/142/2000 Rady Powiatu Drawskiego z dnia 19 maja 2000 r. w sprawie herbu i flagi Powiatu Drawskiego; Uchwała nr XX/112/2000 Rady Powiatu w Świdwinie z dnia 26 września 2000 r. w sprawie herbu i flagi powiatu; Uchwała nr XXI/246/2001 Rady Powiatu w Gryfinie z dnia 28 marca 2001 r. w sprawie ustalenia herbu i flagi powiatu gryfińskiego; Uchwała nr XXX/228/01 Rady Powiatu w Myśliborzu z dnia 25 kwietnia 2001 r. w sprawie ustanowienia herbu Powiatu Myśliborskiego; Uchwała nr XXIV/181/2001 Rady Powiatu w Sławnie z dnia 30 sierpnia 2001 r. w sprawie ustanowienia herbu i flagi oraz pieczęci Powiatu Sławińskiego; herb powiatu koszalińskiego wprowadzony uchwałą z 13 czerwca 2001 r. (zob. S.Z. Kempisty, *Herby powiatu...*, s. 48).

⁷ Uchwała nr XXXIII/213/02 Rady Powiatu w Białogardzie z dnia 28 maja 2002 r. w sprawie ustanowienia herbu i flagi Powiatu Białogardzkiego; Uchwała nr XXVI/150/04 Rady Powiatu w Łobzie z dnia 17 grudnia 2004 r. w sprawie ustanowienia Herbu Powiatu Łobeskiego; Uchwała nr XXII/194/2005 Rady Powiatu w Kołobrzegu z dnia 14 kwietnia 2005 r. w sprawie ustanowienia herbu i flagi Powiatu Kołobrzесьkiego; Uchwała nr XXXIV/254/2006 Rady Powiatu w Kamieniu Pomorskim z dnia 3 lutego 2006 r. w sprawie ustanowienia herbu i flagi Powiatu Kamieńskiego.

⁸ Uchwała nr XXV/202/2009 Rady Powiatu w Walczu z dnia 25 czerwca 2009 r. w sprawie ustanowienia herbu, flagi, banneru, flagi stolikowej i pieczęci urzędowej Powiatu Waleckiego.

⁹ Część z tych herbów była krytykowana już w okresie międzywojennym. Dotyczy to zwłaszcza herbu powiatów: pyrzyckiego, gryfińskiego, białogardzkiego i randowskiego (obecnie policki). Zob. A. Gut, *Herby powiatów i gmin...*, s. 44–46.

bem było przejście przedwojennego herbu i zatwierdzenie go przez radę powiatu, drugim – przyjęcie nowego herbu, opartego jednak świadomie na herbie starym.

Z pierwszego sposobu skorzystały dwa współczesne powiaty: choszczeński i łobeski. Autorami obecnego herbu choszczeńskiego są Grzegorz J. Brzustowicz i Bogdan W. Brzustowicz, miejscowi historycy, działacze Regionalnego Towarzystwa Ziemi Choszczeńskiej i członkowie Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Kiedy w końcu 1999 r. Rada Powiatu Choszczeńskiego podjęła decyzję o rozpoczęciu prac nad utworzeniem insygniów powiatu, w sprawie herbu Brzustowiczowie zaproponowali dwie możliwości: albo stworzenie zupełnie nowego, albo przyjęcie przedwojennego, znanego autorom z powiatowego czasopisma „Heimatkalender für den Kreis Arnswalde”¹⁰. Szczęśliwie w toku dyskusji postanowiono kontynuować heraldyczne tradycje powiatu i powrócić do herbu przedwojennego¹¹. Herb przedstawia zatem w polu srebrnym czerwonego nieukoronowanego orła ze złotym dziobem, przepaską i szponami ponad trzema zielonymi drzewkami dębowymi w roztrój, z których dwa górne z czterema, a dolne z dwoma złotymi żółędziami. W porównaniu z herbem z 1939 r. wprowadzono tylko drobne korekty polegające na nieco innej stylizacji orła i dębowych drzewek (rys. 1, 2). Nowy herb został uchwalony 29 czerwca 2000 r.¹²

Nieco inaczej wyglądała sytuacja w wypadku powiatu łobeskiego, ponieważ dawny herb znano tylko z wyobrażenia zachowanego w sali obrad budynku dawnego starostwa powiatowego. Na podstawie tego wizerunku w maju 2003 r. rozpoczęto prace nad nowym herbem. Powstało w ten sposób pięć projektów stworzonych przez jednego z urzędników starostwa powiatowego, z których dwa przesłano do zaopiniowania przez Komisję Heraldyczną przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji¹³. W odpowiedzi komisja zaaprobowała chęć nawiązania do herbu przedwojennego: *Jest to założenie słuszne, gdyż współczesne polskie herby samorządowe ziem zachodnich i północnych mogą*

¹⁰ *Wappen des Kreises Arnswalde*, „Heimatkalender für den Kreis Arnswalde” 2 (1941), s. 68. Na temat przedwojennego herbu powiatu zob. dokładniej: A. Gut, *Herb powiatu Choszczno w okresie międzywojennym*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 10 (2003), s. 135–138.

¹¹ Na podstawie niepublikowanego opracowania G.J. Brzustowicza i B.W. Brzustowicza pt. *Herb i flaga powiatu choszczeńskiego. Pieczęć starosty choszczeńskiego*, przesłanego do Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki 4 czerwca 2004 r.

¹² *Uchwała nr XIII/79/2000 Rady Powiatu w Choszcznie z dnia 29 czerwca 2000 r. w sprawie herbu, barw, flagi i pieczęci: Rady Powiatu w Choszcznie oraz Starosty Choszczeńskiego*.

¹³ Na podstawie rozmowy odbytej w 2004 roku z p. Małgorzatą Bąk, podinspektorem ds. promocji powiatu łobeskiego.

dziedziczyć tradycję herbów ustanowionych przez władze niemieckie, jeśli związane są one z historią tych ziem i nie zawierają niepożądanych elementów polityczno-propagandowych¹⁴. Przedwojenny herb powiatu łobeskiego (Regenwalde)¹⁵ nie zawierał takich elementów. Przedstawiał bowiem tarczę złożoną z trzech pól – w błękitnej głowicy umieszczony był złoty pług ze srebrnym lemieszem i odkładnicą, pole dolne podzielone zostało w słup: w polu prawym złotym dwa czerwone kroczące ukoronowane wilki, w czerwonym polu lewym srebrny klucz piórem w górę. Godła nawiązywały do herbów dawnych właścicieli tych ziem, szlacheckich rodów Borków (wilki) i Ostenów (klucz), a pług wskazywać miał na rolniczy charakter powiatu. Nie istniały zatem żadne powody, by rezygnować z nawiązania do tradycji. Komisja wiedziała, że w toku prac nad herbem w latach trzydziestych XX w. ówcześni opiniodawcy negatywnie odnosili się do pługa w herbie tego powiatu, ale decyzję o jego umieszczeniu we współczesnym herbie pozostawiła w gestii rady powiatowej. Ostatecznie, Rada Powiatu w Łobzie 17 grudnia 2004 r. podjęła uchwałę o ustanowieniu herbu na wzór przedwojennego¹⁶, do którego wprowadzono jednak pewne stylistyczne zmiany (rys. 3, 4).

Drugi sposób recepcji, związany z modyfikacją przedwojennego herbu, zastosowany został natomiast w wypadku powiatów: myśliborskiego, szczecineckiego, pyrzyckiego i świdwińskiego. W dwóch pierwszych powiatach dokonano stosunkowo niewielkich korekt, zmieniły one jednak symboliczną wymowę godeł. Modyfikacje pozostałych dwóch herbów były zdecydowanie większe, ale widać w nich wyraźnie chęć nawiązania do przedwojennej przeszłości.

Projekt herbu myśliborskiego przygotował w 2000 r. miejscowy nauczyciel historii Marek Karolczak, opierając się na wyobrażeniu z 1929 r., znanym mu z niemieckiej literatury¹⁷. Przedwojenny herb umieszczony był na tarczy dwudzielnej w słup. W srebrnym polu prawym u góry wyobrażony został czerwony krzyż maltański, a poniżej trzy błękitne fale; w błękitnym polu lewym – srebrna ryba o czerwonych płetwach w słup (rys. 5). Krzyż symbolizował templariuszy, którzy w początkach XIII w. władali dużymi obszarami ziemskimi na terenie powiatu, fale wskazywały na geograficzne położenie na Pojezierzu Myśliborskim,

¹⁴ Opinia Komisji Heraldycznej z 30 kwietnia 2004 r., znak: AP/711-177(1)/03/EK KH-851/GL.

¹⁵ A. Gut, *Heraldyka powiatowa...*, s. 144–161; eadem, *Herb powiatu łobeskiego w okresie międzywojennym*, PZP 2003, z. 1, s. 131–141; E. Günther, *Wappen und Flaggen...*, s. 101.

¹⁶ *Uchwała nr XXVI/150/04 Rady Powiatu w Łobzie z dnia 17 grudnia 2004 roku w sprawie ustanowienia Herbu Powiatu Łobeskiego.*

¹⁷ M. Karolczak, *Herb i flaga powiatu myśliborskiego*, „Z Biegiem Myśli” 2000, nr 2, s. 3.

a ryba (sieja) – na znaczącą rolę rybołówstwa w gospodarce powiatu. Projekt herbu przygotował Otto Hupp¹⁸. Współczesny herb zasadniczo powtarza wizerunek herbu przedwojennego, w którego rysunku dokonano jednak kilku zmian. Po pierwsze – zamiast trzech fal w obecnym herbie umieszczono ich pięć. Po drugie – zgodnie z sugestiami Komisji Heraldycznej rybie nadano jednolitą tynkturę, rezygnując z czerwonej barwy płetw¹⁹ (rys. 6). Wprowadzenie do herbu pięciu fal wynikało z rozszerzenia symboliki tego godła. W myśl współczesnego projektodawcy element ten ma bowiem symbolizować nie tylko położenie geograficzne, ale także pięć gmin wchodzących w skład powiatu. Zmieniono także symbolikę ryby, która oznaczać ma osady rybackie, ale przede wszystkim – jako symbol Chrystusa – przypominać ma przejście przez ziemie powiatu myśliborskiego misji chrystianizacyjnej Ottona z Bambergu w 1124 r.²⁰ Nowy herb powiatu ustanowiony został 25 kwietnia 2001 r.²¹

W wypadku powiatu szczecineckiego posłużono się natomiast wzorcem znanym jedynie z wyobrażeń ikonograficznych. Zupełnie przy tym nie rozumiano jego symboliki. Przedwojenny herb powiatu powstał w latach 1936–1937 i przedstawiał w srebrnym polu wspiętego gryfa pomorskiego trzymającego w szponach tarczę herbową z czerwonym krzyżem w polu srebrnym (rys. 7). Informacje o tym herbie zdobyto w 1992 r., kiedy własne insygnium postanowiła ustanowić gmina Szczecinek. Ponieważ gmina ta w przeszłości nie posługiwała się żadnymi herbami, zdecydowano się nawiązać do znanego wizerunku herbu powiatowego. Z opracowania sporządzonego na potrzeby gminy przez kustosa miejscowego muzeum, Jadwigę Kowalczyk, wynika, że posłużono się wzorem przechowywanym w szczecineckim oddziale Archiwum Państwowego w Koszalinie. Autorka słusznie wywnioskowała, że gryf symbolizował książąt z dynastii Gryfitów, ale tarczę z krzyżem, dzielącym pole na cztery części, uznała za symbol czterech

¹⁸ Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz in Berlin-Dahlem (dalej GStA PK), I. Hauptabteilung (dalej HA), Rep. 178 B 2, sygn. 391, s. 1: uzasadnienie do projektu herbu przesłanego do zaopiniowania przez Geheimes Staatsarchiv jako opiniodawcę dla herbów z obszaru pruskiej prowincji Brandenburg.

¹⁹ Załącznik do *Uchwały nr 258-250/O/2000/01 Komisji Heraldycznej z dnia 14 września 2000 r. w sprawie projektu herbu i flagi Powiatu Myśliborskiego*.

²⁰ M. Karolczak, *Herb i flaga...*, s. 3.

²¹ *Uchwała nr XXX/228/01 Rady Powiatu w Myśliborzu z dnia 25 kwietnia 2001 r. w sprawie ustanowienia herbu Powiatu Myśliborskiego*.

miast wchodzących w owym czasie w skład powiatu²². Taką samą wiedzą dysponowali radni powiatu w 1999 r., kiedy rozpoczęły się prace nad herbem powiatowym. Wynika to jasno z protokołu posiedzenia Komisji Kultury Rady Powiatu Szczecineckiego, odbytego 22 kwietnia 1999 r.²³ Tymczasem krzyż templariuszy – bo takie było jego znaczenie w herbie przedwojennym – miał wymowę zupełnie inną. Wprowadzono go bowiem do herbu powiatu Neustettin z bardzo wyraźnym zamiarem polityczno-propagandowym. Symbolizować miał templariuszy, do których w latach 1286–1345 należała część powiatu (ziemia czaplinecka, czyli starostwo drahimskie). W myśl idei przedwojennych projektodawców godło to miało zatem wskazywać na niemiecką przeszłość tego obszaru, który jednak już w 1407 r. znalazł się w rękach polskich, a dopiero w roku 1668 zajęty został przez wojska brandenburskie²⁴. W herbie tym widać było wyraźnie propagandowe oddziaływanie niemieckich badań nad dziejami pruskich prowincji wschodnich (tzw. *Ostforschung*), których podstawowym zadaniem było udowadnianie politycznej i kulturowej przynależności tych ziem do państwa pruskiego²⁵. Być może zatem dobrze się stało, że ostatecznie współczesne władze powiatowe zrezygnowały z takiej formy tego elementu heraldycznego. Przygotowanie obecnego herbu powierzono Centrum Heraldyki Polskiej w Warszawie (CHP). Uznając, że krzyż w herbie przedwojennym oznaczał podział na cztery gminy, od CHP zażądano jedynie, by na tarczy trzymanej przez gryfa znalazł odbicie współczesny podział administracyjny powiatu. Sześć obecnych gmin miało być oznaczonych za pomocą gwiazd. Na podstawie powiatowych propozycji CHP przygotowało dwa projekty, z których rada wybrała jeden – przedstawiający w srebrnym polu czerwonego wspiętego gryfa trzymającego w szponach tarczę z błękitnym krzyżem w polu czerwonym, na którego ramionach umieszczono sześć złotych gwiazd²⁶ (rys. 8). Herb ten ustanowiono uchwałą rady powiatu 4 listopada

²² „Projekt koncepcyjny herbu gminy Szczecinek” przesłany do Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki przez Urząd Gminy Szczecinek 3 czerwca 2004 r.

²³ Protokół nr 5/99 z posiedzenia Komisji Kultury Rady Powiatu Szczecineckiego, odbytego 22 kwietnia 1999 r. w sali nr 34 w Starostwie Powiatowym w Szczecinku; (r), *Gmina kontra powiat*, „Głos Pomorza” 1999, nr 8, s. 5.

²⁴ A. Gut, *Wpływ ideologii narodowosocjalistycznej na niemiecką heraldykę samorządową na przykładzie prowincji Pomorze*, w: *Heraldyka polska w okresie II wojny światowej (1939–1945). Materiały sesji naukowej. Włocławek, 14–15 października 2004 r.*, red. S.K. Kuczyński, Włocławek 2005, s. 35–36.

²⁵ A. Gut, *Herby powiatów i gmin...*, s. 51–53.

²⁶ Protokół nr IX/99 sesji Rady Powiatu w Szczecinku, odbytej 4 listopada 1999 r. w Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Szczecinku.

1999 roku²⁷. Niejasna pozostaje jednak symbolika zmienionej tarczy. Nie wyjaśnia jej ani pismo CHP do Starostwa Powiatowego w Szczecinku z września 1999 r., ani uchwała rady, podjęta bez zasięgnięcia opinii Komisji Heraldycznej, która w owym czasie jeszcze nie funkcjonowała. Nie są zatem znane powody użycia i symboliczne znaczenie takich, a nie innych barw pola tarczy i krzyża, chociaż przypuszczać należy, że samo ich wykorzystanie wynikało z nawiązania do herbu przedwojennego.

W wypadku herbów powiatów pyrzyckiego i świdwińskiego sytuacja wygląda nieco inaczej. Przede wszystkim przedwojenne herby należały do serii przygotowanej przez greifswaldzkiego inżyniera Rosenbauma von Ehrenbuscha, która już w owym czasie była bardzo krytykowana przez opiniodawców ze względu na wielopolową budowę herbów (z założenia miały być pięciopolowe), przeładowanie godłami i elementami dodatkowymi oraz samą ideę, w myśl której w herbie powiatu znaleźć się miały herby miast wchodzących w jego skład²⁸. Na szczęście współczesne herby nie przejęły tych wzorców w całości. O ile jednak w przypadku herbu powiatu pyrzyckiego wiadomo o świadomym nawiązaniu do przeszłości, o tyle przy herbie świdwińskim możemy się tylko domyślać wpływu dawnego herbu powiatu białogardzkiego na jego obecny kształt.

Pierwszy herb powiatu pyrzyckiego zatwierdzony został przez pruską radę ministrów w 1929 r. i składał się z pięciu pól. W dwóch umieszczone były herby miejskie Pyrzyc i Wierzbna, w kolejnych – snopek zboża symbolizujący rolniczy charakter powiatu, chrzcielnica i pastorał, nawiązujące do przeprowadzonego w Pyrzycach chrztu Pomorzan z 1124 r., i w końcu trzy chabry, które według Rosenbauma miały oznaczać przynależność do rejencji szczecińskiej²⁹ (rys. 10). Współczesny herb, uchwalony 29 czerwca 1999 r.³⁰, oparty został w pewnej mierze na przedwojennym pomysśle. Z uzasadnienia do projektu przygotowanego przez miejscowego historyka Edwarda Rymara (jednocześnie radnego sejmiku powiatowego) wynika, że z dawnego herbu zaczerpnął on ideę wykorzystania herbów miejskich, ale także bezpośrednio zapożyczył stamtąd symbolikę pozostałych godeł, nieco zmieniając tylko ich wygląd. Herb ten jest zatem rów-

²⁷ Uchwała nr IX/65/99 Rady Powiatu w Szczecinku z dnia 4 listopada 1999 r. w sprawie herbu i flagi Powiatu Szczecineckiego.

²⁸ A. Gut, *Herby powiatów i gmin...*, s. 44–46; eadem, *Heraldyka powiatowa...*, s. 150–155.

²⁹ A. Gut, *Herby powiatów i gmin...*, s. 91–92.

³⁰ Uchwała nr VIII/53/99 Rady Powiatu Pyrzyckiego z dnia 29 czerwca 1999 r. w sprawie ustanowienia herbu Powiatu Pyrzyckiego.

niez wielopolowy, jak jego poprzednik. Można by go zblazonować w sposób następujący: tarcza dwudzielna w pas, w srebrnym polu górnym kroczący gryf pomorski trzymający w szponie czerwoną różę (nieheraldyczną), w czerwonym polu dolnym błękitny słup, na którym trzy złote gwiazdy, z prawej strony słupa złota chrzcielnica przesłaniająca taki sam pastorał w skos, po stronie lewej – trzy złote kłosa pszenicy³¹ (rys. 11). Nawiązanie do przedwojennej heraldyki widać już na pierwszy rzut oka w dużej liczbie godeł. Poza tym symboliczna wymowa chrzcielnicy i pastorału (choć w nieco innym układzie graficznym) oraz kłosów pszenicy (zamiast snopka) jest identyczna jak w okresie międzywojennym. Wzorem przedwojennym umieszczono również herby miast powiatowych, przy czym zdecydowano się tylko na ich elementy. Ponieważ jednak granice obecnego powiatu pyrzyckiego nie pokrywają się z granicami sprzed 1945 r., dokonano w tym zakresie pewnej zmiany. W okresie przedwojennym w powiecie znajdowało się bowiem tylko jedno miasto – stołeczne Pyrzyce. Drugi herb miejski – Wierzbna – był tylko wspomnieniem po miejskim charakterze tej miejscowości, która prawa miejskie utraciła w czasie wojny trzydziestoletniej. We współczesnym powiecie znalazło się jednak drugie miasto z pełnią praw – Lipiany, które przedtem należały do powiatu myśliborskiego. Dlatego też zdecydowano o umieszczeniu w nowym herbie powiatowym części herbu tego miasta, a więc trzech gwiazd na błękitnym słupie (pole lewe herbu miasta). Z herbu Pyrzyc pochodzi natomiast charakterystyczny gryf kroczący. Wbrew pozorom z herbu przedwojennego zaczerpnięta została nawet róża w szponie gryfa. Edward Rymar niezupełnie rozumiał bowiem symbolikę herbu dawnego powiatu. Uważał, że chabry przedstawiały haft pyrzycki, *symbol bogatej sztuki ludowej*³². Dokładnie takie samo znaczenie przypisał zatem również owej róży (być może w „kwiatkach” w herbie z 1929 r. widział właśnie różę), która ma symbolizować kulturę ludową regionu. Mimo negatywnej oceny tego elementu przez Zespół Konsultacyjny Kapituły Herbu Samorządowego owa nieheraldyczna róża przyjęta została w herbie uchwalonym przez radę powiatu³³. Korektę wizerunku herbu powiatu pyrzyck-

³¹ W opinii Edwarda Rymara oraz w uchwale rady powiatu blazon brzmi nieco inaczej, ale, jak się wydaje, wynika to z nieznamomości reguł opisu heraldycznego zarówno instancji prawodawczej, jak i opiniodawcy. Zob. opinia E. Rymara w zbiorach Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki.

³² E. Rymar, *Herb i flaga powiatu*, „Gazeta Ziemi Pyrzyckiej” 1999, nr 3, s. 6.

³³ Opinia Kapituły Herbu Samorządowego z 14 sierpnia 1999 r. Również Komisja Heraldyczna sugerowała nadanie róży kształtu heraldycznego – zob. pismo podsekretarza stanu J. Płoskonki z czerwca 2000 r., znak: AP/300 – 15(2)/2000.

kiego udało się przeprowadzić w 2011 r. W związku z decyzją o wprowadzeniu nowych insygniów dla władz powiatu, m.in. sztandaru, zaakceptowano sugestię, by z herbu usunąć ową nieheraldyczną różę, pozostawiając jedynie kroczącego, charakterystycznego dla Pырzyc gryfa³⁴ (rys. 12).

Zapewne także w wypadku herbu powiatu świdwińskiego mamy do czynienia ze swoistą aktualizacją dawnego herbu. Tu jednak za wzorzec posłużyć mógł jedynie herb powiatu białogardzkiego, ponieważ samodzielny powiat świdwiński funkcjonował tylko do 1932 r., potem zaś został włączony do powiatu białogardzkiego. Herb tego powiatu składał się również z pięciu pól. W polu sercowym znajdował się w owym czasie herb miejski Białogardu, w polu trzecim – herb Świdwina, w polu piątym – herb Połczyna-Zdroju. W polu drugim natomiast umieszczono bławatek, który w myśl idei Rosenbauma symbolizować miał rejencję koszalińską, a w polu czwartym – snopek symbolizujący oczywiście rolniczy charakter powiatu³⁵ (rys. 13). W obecnym powiecie świdwińskim znajdują się dwa miasta dawnego powiatu – sam Świdwin i Połczyn-Zdrój. Łatwo było zatem skorzystać z przedwojennego herbu. Projekt nowego herbu przygotowało Centrum Heraldyki Polskiej w Warszawie³⁶. Herb ten umieszczony został w tarczy dwudzielnej w słup. W błękitnym polu prawym znalazł się wspięty czerwony gryf, w srebrnym polu lewym – u góry herb Świdwina (czerwony zamek z brandenburskim orłem powyżej), u dołu trzy winne latorośle na trzech zielonych wzgórzach, pochodzące z herbu Połczyna-Zdroju (rys. 14). Mimo przesłania wniosku do Komisji Heraldycznej starostwo powiatowe nie otrzymało opinii w sprawie tego herbu, w związku z czym 26 września 2000 r. rada powiatu uchwaliła go w takiej postaci, uznając, że brak odpowiedzi oznacza brak zastrzeżeń do propozycji³⁷. I w tym wypadku – podobnie jak w herbie powiatu szczecińskiego, również przygotowanego przez CHP – niezupełnie jasna jest symbolika tego wyobrażenia. Chodzi przede wszystkim o pole prawe z czer-

³⁴ *Uchwała Nr XII/65/11 z dnia 26 października 2011 r. w sprawie ustanowienia herbu, flagi i sztandaru Powiatu Pырzycznego oraz insygniów Starosty Pырzycznego i Przewodniczącego Rady Powiatu Pырzycznego*. Wiedza autorki na temat korekty herbu dokonanej w 2011 r. wynika z faktu, że była ona pomysłodawczynią tej zmiany i autorką projektu sztandaru.

³⁵ A. Gut, *Herby powiatów i gmin...*, s. 57–59.

³⁶ Pismo starostwa powiatowego do Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki US z 8 czerwca 2004 r.

³⁷ *Uchwała nr XX/112/2000 Rady Powiatu w Świdwinie z dnia 26 września 2000 r. w sprawie herbu i flagi powiatu*; pismo starostwa powiatowego do Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki US z 8 czerwca 2004 r.

wonym gryfem w błękicie. Jest to bowiem historyczny herb księstwa szczecińskiego, w skład którego powiat świdwiński nigdy nie wchodził. Większość ziem powiatu do 1816 r. znajdowała się w granicach Brandenburgii i dopiero wówczas przyłączona została do prowincji pomorskiej, natomiast ziemie wokół Połczyna do początków XIV w. należały do książąt wołoskich, by potem przejść w ręce prywatne. Brak szerszych informacji na temat etapów powstawania herbu powiatu uniemożliwia jednak poprawne wyjaśnienie tej kwestii.

Recepcja przedwojennej pruskiej heraldyki samorządowej w herbach powiatów województwa zachodniopomorskiego odbyła się zatem w ograniczonym zakresie. Zaledwie sześć z osiemnastu powiatów sięgnęło do swoich historycznych herbów, przy czym większość dokonała w nich pewnych zmian związanych przede wszystkim z przesunięciem terytorialnego zasięgu granic powiatowych. Korekty wynikały więc z zamiaru aktualizacji symbolicznej wymowy dawnego herbu. Dokonywano ich w celu umieszczenia w herbie powiatu fragmentów herbów miast obecnie znajdujących się w jego granicach albo w celu aktualizacji informacji o liczbie współczesnych gmin. Warto zwrócić uwagę, że powrót do dawnego herbu odbył się właściwie tylko tam, gdzie projekt przygotowywała osoba związana z powiatem, zainteresowana miejscową historią i mająca dostęp do niemieckojęzycznych historii regionalnych danego terenu – zarówno przed-, jak i powojennych. Czasami impulsem był tylko ikonograficzny ślad pozostały w architekturze czy w miejscowym archiwum. Tam, gdzie w okresie tworzenia współczesnych herbów samorządowych zabrakło miejscowych pasjonatów lub jakichkolwiek wyobrażeń przedwojennego godła, nie istniała właściwie możliwość nawiązywania do niemieckich pierwowzorów. Zrąb podstawowych informacji na ich temat pochodzi bowiem dopiero z początku XXI w., czyli z okresu, gdy większość obecnych herbów powiatowych już istniała.

Zerwanie etnicznej ciągłości pomiędzy przedwojennymi a współczesnymi twórcami herbów powiatowych spowodowało, że większość powiatów zachodniopomorskich ustanowiło całkowicie nowe herby. Ich godła nawiązują przede wszystkim do herbu Pomorza, ale także do innych historycznych herbów ziemskich (jak w wypadku powiatu sławieńskiego – rybogryf). W wielu przypadkach tę nieświadomą rezygnację z przeszłości trzeba nawet pochwalić, bo dzięki temu uniknięto serii niemal identycznych wielopolowych herbów autorstwa wspomnianego już Rosenbauma von Ehrenbuscha. Z drugiej jednak strony należy wyrazić także żal, że nie udało się nawiązać do herbów z krzyżem kotwicznym księstwa

biskupów kamieńskich w wypadku powiatów kamieńskiego, kołobrzeskiego czy koszalińskiego.

Bibliografia

- Gut A., *Heraldyka powiatowa w prowincji Pomorze w okresie międzywojennym. Zarys problemu*, w: *Historia lux veritatis. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Z. Chmielewskiemu z okazji 60. rocznicy urodzin*, red. R. Gaziński, A. Gut, Szczecin 2002, s. 143–162.
- Gut A., *Herb powiatu Choszczno w okresie międzywojennym*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 10 (2003), s. 135–138.
- Gut A., *Herb powiatu łobeskiego w okresie międzywojennym*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2003, z. 1, s. 131–141.
- Gut A., *Herby powiatów i gmin w prowincji Pomorze w okresie międzywojennym*, Szczecin 2005.
- Gut A., *Wpływ ideologii narodowosocjalistycznej na niemiecką heraldykę samorządową na przykładzie prowincji Pomorze*, w: *Heraldyka polska w okresie II wojny światowej (1939–1945). Materiały sesji naukowej. Włocławek, 14–15 października 2004 r.*, red. S. K. Kuczyński, Włocławek 2005, s. 25–43.
- Karolczak M., *Herb i flaga powiatu myśliborskiego*, „Z biegiem Myśli” 2000, nr 2.
- Kempisty S.Z., *Herby powiatu koszalińskiego*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2003, z. 3, s. 45–69.
- Rymar E., *Herb i flaga powiatu*, „Gazeta Ziemi Pyrzyckiej” 1999, nr 3.
- Strzyżewski W., *Specyfika symboliki herbów powiatów i województw Polski Zachodniej*, w: *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000, s. 27–29.
- Wappen des Kreises Arnswalde*, „Heimatkalender für den Kreis Arnswalde” 2 (1941).
- Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Kraków 2000.

**RECEPTION OF THE GERMAN MUNICIPAL HERALDRY
IN THE PRESENT-DAY COATS OF ARMS
OF THE WEST-POMERANIAN COUNTIES**

SUMMARY

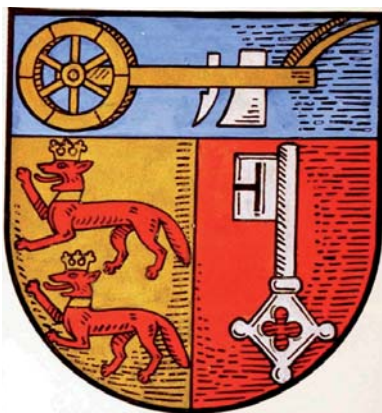
The article presents one of the ways to create the contemporary coats of arms for the West-Pomeranian counties, of which the overwhelming majority appeared after the new administrative division of the country in 1999. Only six county coats of arms drew on the pre-war heraldic tradition: Pyrzyce, Choszczno, Myślibórz, Łobez, Świdwin, and Szczecinek. The reception of the German municipal heraldry in the West-Pomeranian Region was carried out in two ways. The first was to take over the pre-war coats of arms and approved it by the County Council; the second – to accept new coats of arms but based on the German antecedents. The first way was used by two counties: Choszczno and Łobez; the second was used by the counties of Myślibórz, Szczecinek, Pyrzyce and Świdwin.

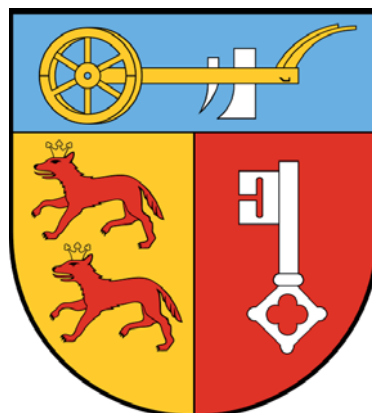
Rys. 1. Herb powiatu choszczeńskiego
z 1939 r.
(GStA PK, I. HA, Rep. 178 B 2, sygn. 1177)

Rys. 2. Herb powiatu choszczeńskiego
z 29 czerwca 2000 r.
(Uchwała nr XIII/79/2000 Rady Powiatu
w Choszcznie z dnia 29 czerwca 2000 r.
w sprawie herbu, barw, flagi i pieczęci:
Rady Powiatu w Choszcznie oraz Starosty
Choszczeńskiego, zał. nr 1)

Rys. 3. Herb powiatu łobeskiego
z 1938 r.
(Archiwum Państwowe w Szczecinie,
Wydział Powiatowy w Łobzie, sygn. 39,
b.p.: pismo z 3 kwietnia 1937 r.)

Rys. 4. Herb powiatu łobeskiego
z 17 grudnia 2004 r.
(Uchwała nr XXVI/150/04 Rady Powiatu
w Łobzie z dnia 17 grudnia 2004 roku
w sprawie ustanowienia Herbu Powiatu
Łobeskiego, zał. nr 1)

Rys. 5. Herb powiatu myśliborskiego z 1929 r.
(M. Karolczak, *Herb i flaga...*, s. 3)

Rys. 6. Herb powiatu myśliborskiego z 25 kwietnia 2001 r.
(Historia herbu i flagi
<http://www.powiatmysliborski.pl/strony/menu/28.dhtml>
[dostęp 11.6.2013])

Rys. 7. Herb powiatu szczecineckiego z 1937 r.
(GStA PK, I. HA, Rep. 178 B 2, sygn. 797)

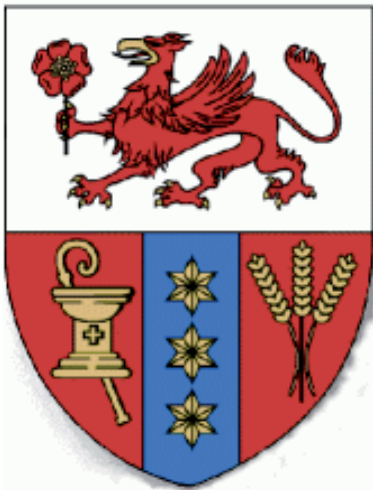
Rys. 8. Herb powiatu szczecineckiego z 4 listopada 1999 r.
(Uchwała nr IX/65/99 Rady Powiatu w Szczecinku z dnia 4 listopada 1999 r. w sprawie herbu i flagi Powiatu Szczecineckiego, zał. nr 1)

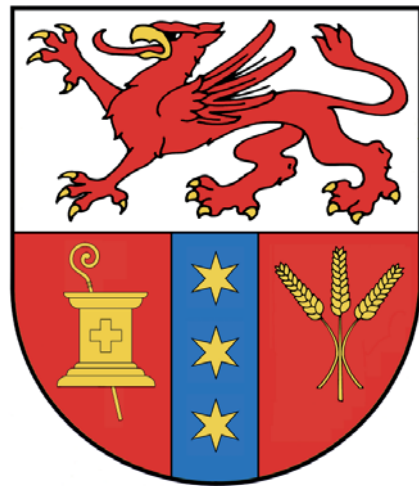
Rys. 9. Herb gminy Szczecinek
(Wzór wg zał. nr 3
do Statutu Gminy Szczecinek
z 31 marca 2003 r.)

Rys. 10. Herb powiatu pyrzyckiego
z 1929 r.
(GStA PK, I. HA, Rep. 178 B 2, sygn. 342)

Rys. 11. Herb powiatu pyrzyckiego
z 29 czerwca 1999 r.
(Uchwała nr VIII/53/99 Rady Powiatu
Pyrzyckiego z dnia 29 czerwca 1999 r.
w sprawie ustanowienia herbu Powiatu
Pyrzyckiego, zał. nr 1)

Rys. 12. Herb powiatu pyrzyckiego
od 2011 r.
(Uchwała Nr XII/65/11 Rady Powiatu
Pyrzyckiego z dnia 26 października
2011 r., zał. nr 1)

Rys. 13. Herb powiatu Białogard
z 1936 r.
(GStA PK, I. HA, Rep. 178 B 2,
sygn. 589).

Rys. 14. Herb powiatu świdwińskiego
z 26 września 2000 r.
(Uchwała nr XX/112/2000 Rady Powiatu
w Świdwinie z dnia 26 września 2000 r.
w sprawie herbu i flagi powiatu, zał. nr 1).